

Papyrologi og antik bogkultur

Den antikke skriftkultur

Materialer

sten	Offentlige og private indskrifter (love og dekreter, gravindskrifter, dedikationer osv.) blev gennem hele oldtiden hugget på stentavler og steler. Stenindskrifterne var bestandige og bastante tekster i det offentlige rum. Der er bevaret millioner græsk-romerske indskrifter, og mange flere er gået tabt.
metaller	Bronze-, sølv- og guldtafles var almindelige til offentlige indskrifter og dedikationer, men de er kun undtagelsesvis bevaret, eftersom metallet havde en umiddelbar genanvendelsesværdi. Små tafles av bly (καταδεσμοί / <i>defixiones</i>) blev brugt til forbandelsesindskrifter og deponeret i helligdomme, grave eller grøfter.
ler	Lertafles var et almindeligt skrivemateriale i det sumeriske og babylonske Mesopotamien (4.-1. årt.), det hittitiske Anatolien (2. årt.) og det minoiske og mykenske Grækenland (2. årt.). Sådanne lertafles blev samlet i tusindvis i arkiver, og skriftformen er knyttet til paladsekonomien og forsvinder med den.
ostraka	Det var almindeligt, særlig i Ægypten, at skrive notater og korte meddelelser på potteskår (ὄστρακα), der er et billigt og allestedsnærværende materiale.
papyrus	Ægypterne anvender papyrusplanten (<i>Cyperus papyrus</i>) som skrivemateriale fra det 4. årt. Det er antikkens vigtigste skrivemateriale. Grækerne lærer det at kende fra phønikerne og kalder det βύβλος (efter byen Byblos); ordet πάπυρος er hellenistisk (← koptisk <i>papurro</i> "det der tilhører kongen"?). Papyrus laves ved, at marven av plantens stængler skæres i brede strimler, der lægges side om side, lidt overlappende, først på ene led og dernæst på den anden, hvorefter de mases sammen til et glat ark. Papyrus blev beskrevet med blæk vha. en κάλαμος / <i>calamus</i> (egtl. et overskåret sivrør, der dog også eftergjordes i bronze).
læder	Læder (διφθέρα) er tidligt blevet brugt som skrivemateriale både i Mellemøsten og Grækenland, hvor det if. Herodot 5.58 blev brugt før papyrus.
pergament	Kalkbehandlede, tørrede huder, det såkaldte pergament (διφθέρα / <i>membrana</i>), har været udbredt i hvert fald siden hellenistisk tid (angiveligt som en følge av en papyrusembargo mod Pergamon), men senere, da kodeksformen vinder over rullen, bliver pergament nærmest enerådende. Også pergament blev beskrevet med en κάλαμος / <i>calamus</i> .
trætafles	Simple træstykker blev brugt som breve i de egne, hvor papyrus var sværere tilgængelig (større fund i Vindolanda i England). Trætafles (σανίς, πίναξ, λεύκωμα / <i>tabula, album</i>), der typisk var hvidmalede, blev brugt til offentliggørelse av love og dekreter fra arkaisk græsk til romerske tid. Sådanne tafles er ikke bevarede. I hele den græsk-romerske verden var voksbeklædte tafles (δέλτος / <i>tabula</i>) almindelige som notesbøger og til almindelige breve. Bogstaverne blev skrevet med en griffel (γροφίς / <i>stilus</i>), der var flad i enden, så den kunne viske det skrevne ud; voksen var mørk eller rød, så at bogstaverne fremstod tydeligt på det lyse træ. Mest almindeligt var det, at to tafles blev bundet sammen til et diptykon (evt. flere i et polyptokon, på klass. lat. <i>codex</i>).
linned	Linnedbøger (<i>libri lintei</i>) var typiske i det tidlige Italien til religiøse tekster.
papir	Papir produceret av træmasse er en kinesisk opfindelse (ca. 100 e.Kr.), som araberne overtager (ca. 750). Papir bliver først almindeligt i Europa i det 14. årh., hvor det bliver en stor succes pga. de lavere produktionsomkostninger og ikke mindst materialets egnethed til tryk.

Bogens udformning

Papyrus og pergament kunne anvendes i **enkeltark** (χάρτης / *charta, scheda*), der evt. kunne rulles eller foldes sammen. Denne enkle boform anvendtes for mindre tekster, et digt, en pamflet, et fint brev eller et dokument.

Bogrullen (τεῦχος, τόμος / *volumen*) er den fremherskende bogform i den græsk-romerske verden. Papyrusarkene (κολλήματα) blev limet sammen til en 25-30 cm høj rulle; længden var i princippet åben, men normalt 6-10 m (længere ruller er uhåndterlige). Den færdige rulle fæstnedes til en stav (ὀμφαλός / *umbilicus*). Rullen blev opbevaret flere ad gangen i en rund beholder av træ eller ler (κιβωτός, κίστη, τεῦχος / *capsa, scrinium*) eller enkeltvis i et pergamentomslag (φαινόλης / *paenula*). Rullens inderside (*recto*), hvor strimlerne løber vandret, er den egentlige skriveside; ydersiden (*verso*) blev først beskrevet ved genbrug. Det første, mest udsatte blad var ubeskrevet (πρωτόκολλον); derpå fulgte teksten i kolonner (σελίς / *pagina*), der varierede alt efter genren (taler i smalle, filosofi i noget bredere og historie i helt brede kolonner; poesi i verselinjer). Til sidst skrives værkets titel (τέλος / *explicit*). Derudover kunne rullen være forsynet med et påklæbet etikette med titel og forfatter (σίλλυβος / *titulus*).

I det 1. årh. e.Kr. opstod den bogform, som vi kender, den såkaldte **kodeks**. Der er bevaret både papyrus- og pergamentkodeks, men sidstnævnte materiale er langt mere egnet (da det ikke trævler). Kodeksformen muliggjorde betydeligt større bøger på flere hundrede sider. Martial bevidner, at store forfatterskaber blev udgivet i pergamentkodeks: Homer, Virgil, Ovid, Livius og Cicero. Papyrusrullen var fortsat den almindelige bogform, når der ses bort fra den kristne minoritet; først i det 4. årh. bliver kodeks den almindelige bogform.

Overlevering

En papyrusrulle overlever højst et par århundreder i fortsat anvendelse. I jorden kan papyrus kun bevares i ekstremt tørt klima. Vigtigste fundbyer er *Oxyrhynchos*, *Herakleopolis*, *Tebtynis*, *Hermupolis*, *Koptos*, *Elephantine* og *Nag Hammadi* i Ægypten, *Qumran* i Palæstina og *Dura Europos* i Syrien. Fra Europa er der kun bevaret forkullet papyrus: en orfisk tekst fra en grav i *Derveni* (ca. 340 f.Kr.) og især et epikuræisk bibliotek fra *Herculaneum* (79 e.Kr.).

De græsk- og latinsksprogede tekster fra Ægypten stammer fra de 1000 år mellem Alexander og araberne (332 f.Kr.-642 e.Kr.). Det er kun i sjældne tilfælde fuldstændige, overfladisk beskadigede ruller, der er bevaret. Langt de fleste overleverede papyri er ikke-litterære, dvs. breve og forretningsdokumenter. I reglen er de litterære papyri begrænset til stumper af den oprindelige bog, der har fundet en genanvendelse. Andre papyri er blevet gjort til kartonage i mumier.

Litteratur

Indføringer og håndbøger

- Cribiore, R.: *Writing, Teachers, and Students in Graeco-Roman Egypt*. Atlanta 1996.
- Gignac, Fr.: *Th. A Grammar of the Greek Papyri of the Roman and Byzantine Periods*. I-II. Milano 1976-81.
- Lewis, N.: *Papyrus in Classical Antiquity*. Oxford 1974.
- Mayser, E.: *Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit*. I-II. Berlin, Leipzig 1906-34.
- Pestman, P. W.: *The New Papyrological Primer*. Leiden 1990.
- Rupperecht, H.-A.: *Kleine Einführung in die Papyruskunde*. Darmstadt 1994.
- Seider, R.: *Paläographie der griechischen Papyri*. I-III. Stuttgart 1967-90.
- Seider, R.: *Paläographie der lateinischen Papyri*. I-III. Stuttgart 1972-81.
- Turner, E. G.: *Greek Manuscripts of the Ancient World*. London 21987.
- Turner, E. G.: *Greek Papyri. An Introduction*. Oxford 21980.

Samlinger og tidsskrifter på internettet

- *Advanced Papyrological Information System (APIS)* = <http://www.columbia.edu/cu/lweb/projects/digital/apis>
- *Bulletin of the American Society of Papyrologists (BASP)* = <http://quod.lib.umich.edu/b/basp/>
- *Duke Data Bank of Documentary Papyri (DDBDP)* = <http://www.perseus.tufts.edu>
- *Duke Papyrus Archive* = <http://scriptorium.lib.duke.edu/papyrus/>
- *Heidelberger Gesamtverzeichnis (HGV)* = <http://www.rzuser.uni-heidelberg.de/~gv0/>
- *Kölner Papyrussammlung* = <http://www.uni-koeln.de/phil-fak/ifa/NRWakademie/papyrologie/>
- *Leuven Database of Ancient Books (LDAB)* = <http://www.trismegistos.org/ldab/>
- *Oxyrhynchus Papyri* = www.papyrology.ox.ac.uk
- *Papyrus Portal Deutschland* = <http://www.papyrusportal.de/>
- *Vindolanda Writing Tablets* = <http://www.vindolanda.csad.ox.ac.uk>
- *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* = <http://www.uni-koeln.de/phil-fak/ifa/zpe>